

## VERENIGINGEN

Voor de arbeid koos men doorgaans de verenigingsvorm<sup>1</sup> waartoe de grondwettelijke vrijheid de mogelijkheid bood. Wat was het aantrekkelijke van deze opzet? Intimiteit? Mogelijkheden tot zelfontplooiing van de leden? Welke motieven speelden een rol bij het zich aanmelden voor een bepaalde vereniging? Wat waren de kenmerken? Wat werd voor het lidmaatschap vereist, hoe kwam men aan de financiën, wat is wel en wat niet opgenomen in de statuten? In welke gevallen verdiende de stichtingsvorm voorkeur? Hoe zijn verenigingen tot creatieve minoriteiten geworden? Welke plaats hebben leidersfiguren ingenomen? Een samenvattende studie van een socioloog over het verschijnsel 'negentiende eeuwse vereniging' ontbreekt.

- 8
1. J. van der Werf schreef een theologische dissertatie over de achtergrond van 'christelijke organisaties' met name uit het einde van de negentiende eeuw. Hij trachtte aan te tonen dat, op H. F. Kohlbrugge na, alle woordvoerders in Nederland van Protestantse huize voorstanders waren van 'organisatie', van de verenigingsvorm. Zij deden dit òf omdat voor hen 'de christelijke persoonlijkheid' intermediair tussen christendom en cultuur was òf - als zij theocratisch dachten - uit praktische wijsheid. Uiteindelijk komt Van der Werf tot de doelstelling van zijn boek: kritiek te oefenen op de verenigingsstructuur, die christenen in een isolement brengt waarbij het evangelie uitsluitend bestemd wordt voor het 'christelijk volksdeel'<sup>2</sup>. Deze doelstelling, die een praemisse blijkt te zijn, maakt de waarde van zijn historisch onderzoek twijfelachtig. Heeft hij de gegevens niet in een gekleurd licht geplaatst? Het valt niet moeilijk, te bewijzen dat zijn verwijt allerminst opgaat voor de verenigingen die zich aan I.Z. wijdden. Zending zocht geen isolement. Opmerkelijk is trouwens hoe voorzichtig het pretentieuze predicaat 'christelijk' door de I.Z. is gehanteerd. Als de arbeid moest worden getypeerd, gaf men de voorkeur aan 'bijzonder' of 'vrij'. Ook al kende de I.Z. de antithese tussen 'licht' en 'donker' en was er

1. Over 'vereniging' in sociologische zin zie men: H. M. Jolles, 'Het verenigingsleven in sociologische perspectief' in *Mens en maatschappij*, 1959, 34ste jrg. 18-42; E. Abma, 'Verenigingen in verleden, heden en toekomst', in *Drift en koers. Een halve eeuw sociale verandering in Nederland* (onder red. van A. N. J. den Hollander e.a.), Assen 1961; 1968<sup>3</sup>, 287-316.

2. J. van der Werf, *Kerk en christelijke vereniging* (diss. Universiteit van Amsterdam) Amsterdam 1960, 208.